υπαλλήλων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων δεν αποκλείεται το δικαίωμα του υπαλλήλου που υπέστη εργατικό ατύχημα και των δικαιούχων του να ζητήσουν συμπληρωματική αποζημίωση στην περίπτωση που το όργανο φέρει την ευθύνη για το ατύχημα κατά το κοινό δίκαιο, οι δε παροχές του συστήματος που προβλέπει ο κανονισμός δεν επαρκούν για να εξασφαλίσουν την πλήρη αποκατάσταση της προκληθείσας ζημίας.

2. Το όργανο που είναι κατά το κοινό δίκαιο υπεύθυνο του ατυχήματος που υπέστη υπάλληλός του δεν υποχρεούται σε αποζημίωση για την ηθική βλάβη την οποία υπέστη η οικογένεια εκ των συνεπειών του ατυχήματος, εφόσον αυτές αποτελούν απλώς την επίπτωση της βλάβης που υπέστη ο υπάλληλος και δεν περιλαμβάνονται μεταξύ των συνεπειών για τις οποίες φέρει ευθύνη το όργανο ως εργοδότης.

3. Το άρθρο 70 του κανονισμού διαδικασίας κατά το οποίο, προκειμένου περί προσφυγών υπαλλήλων, τα όργανα φέρουν τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν, έχει εφαρμογή στην περίπτωση προσφυγής η οποία ασκείται βάσει των άρθρων 178 και 215, δεύτερη παράγραφος, της Συνθήκης ΕΟΚ από τα μέλη της οικογένειας υπαλλήλου, πηγάζει δε από τη σχέση μεταξύ του υπαλλήλου και του οργάνου στο οποίο ανήκει.

ΕΚΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠ' ΑΚΡΟΑΤΗΡΙΟΥ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις 169/83 και 136/84 *

I — Πραγματικά περιστατικά και διαδικασία

1. Στις 7 Απριλίου 1978 ο Gerhardus Leussink υπήρξε θύμα τροχαίου ατυχήματος στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας. Ο Leussink εκτελούσε αποστολή με συνάδελφο της Επιτροπής και επέβαινε αυτοκινήτου τύπου Mercedes που οδηγούσε υπάλληλός της.

Ο Leussink τραυματίστηκε σοβαρά, υπέστη και εξακολουθεί να υφίσταται πολλαπλές συνέπειες.

Οι ενάγοντες περιγράφουν τις μόνιμες συνέπειες ως εξής:

« Απώλεια του δεξιού οφθαλμού, παραμόρφωση του βολβού του αριστερού, εξασθένιση της ακοής, απώλεια της όσφρησης και της γεύσης, εξασθένιση της ικανότητας των πνευμόνων, μείωση της ισχύος του άνω αριστερού μέλους, απώλεια πλέον των 6 τετραγωνικών εκατοστών ιστού της κεφαλής κλπ., πέραν των νευρολογικών και ψυχολογικών συνεπειών. »

2. Στην από 8 Απριλίου 1978 έκθεση περί του ατυχήματος οι γερμανικές αρχές περιγράφουν τις σχετικές περιστάσεις ως εξής:

« ... εκινείτο με το αυτοκίνητό του στον ομοσπονδιακό αυτοκινητόδρομο, στο διάδρομο προσπεράσεως. Κατά τη διαδρομή αυτή αποκολλήθηκε το πέλμα του οπισθίου δεξιού ελαστικού. Κατ' αυτό τον τρόπο το ελαστικό ξεφούσκωσε γρήγορα. Πιθανώς γι' αυτό το λόγο το αυτοκίνητο παρεξέκλινε της πορείας του, πετάχτηκε προς τα δεξιά εκτός του διαδρόμου κυκλοφορίας και προσέκρουσε με το πλευρό επί σήματος τροχαίας κινήσεως... ».

* Γλώσσα διαδικασίας: η ολλανδική.

Στην από 19 Μαΐου 1978 έκθεση του Ingenierbüro für Ursachenermittlung bei Verkehrsunfällen της εισαγγελικής αρχής του Aachen αναφέρονται τα ακόλουθα.

« ...

4. Τεχνική εκτίμηση των ελαττωμάτων που διαπιστώθηκαν

4.1. Φύση του ελαττώματος

4.1.1. Αιτία

Οι ζημίες που διαπιστώθηκαν οφείλονται μάλλον στις πολύ υψηλές πιέσεις αποσχίσεως που αναπτύχθηκαν μεταξύ των ραβδώσεων του πέλματος. Οι πιέσεις αυτές είναι δυνατό να προκλήθηκαν από:

1) την οδήγηση με ελαστικό υπερβολικά φουσκωμένο,

2) τη χρησιμοποίηση ελαστικού σε ταχύτητες πολύ υψηλές για το σχεδιασμό του,

3) την οξείδωση του χαλύβδινου τμήματος λόγω μηχανικών ελαττωμάτων,

4) την πολύ ασθενή αντίσταση του μίγματος ελαστικού στις πιέσεις αποσχίσεως,

5) μηχανική βλάβη του μεταλλικού σκελετού,

6) ακατάλληλο συνδυασμό ελαστικού και τροχού ».

Η έκθεση συμπεραίνει:

« Κατά το χρόνο της πραγματογνωμοσύνης το αυτοκίνητο δεν παρουσίαζε καμιά τεχνική βλάβη (εκτός της βλάβης που προκλήθηκε από το ατύχημα).

Πάντως ο συνδυασμός του συγκεκριμένου ελαστικού με τον τροχό δεν είναι εγκεκριμένος από τον κατασκευαστή του αυτοκινήτου και επομένως δεν γίνεται δεκτός από το Tüv (υπηρεσία τεχνικού ελέγχου αυτοκινήτων) σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 19, παράγραφος 2, του StTVZO (Straßenverkehrs-Zulassungs-Ordnung — κώδικας οδικής κυκλοφορίας).

Αντιθέτως οι κατασκευαστές ελαστικών φρονούν ότι για το ελαστικό 205/70 SR 14 ο τροχός που ανταποκρίνεται στους κανόνες είναι του τύπου 5 1/2 J X 14 H2. Η ικανότητα ωφέλιμου βάρους είναι 580 χγρ. για εσωτερική πίεση του ελαστικού 2,1 bar.

Η εσωτερική πίεση του ελαστικού 1,9 bar που μετρήθηκε στους τροχούς του εμπροσθίου διαφορικού ανταποκρίνεται σε ικανότητα βάρους 530 χγρ. »

Στο αυτοκίνητο του ατυχήματος είχε χρησιμοποιηθεί ο προαναφερθείς συνδυασμός.

3. Με το από 19 Νοεμβρίου 1982 σχέδιο αποφάσεως κατά την έννοια του άρθρου 21 της ρύθμισης σχετικά με την κάλυψη (σύμφωνα με το άρθρο 73 του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως των υπαλλήλων) των κινδύνων επαγγελματικού ατυχήματος και επαγγελματικής ασθένειας των υπαλλήλων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (στο εξής: η ρύθμιση) η Επιτροπή πρότεινε, βάσει της πρώτης εκθέσεως του γιατρού που είχε διορίσει, να αναγνωριστεί στον Leussink μόνιμη αναπηρία ποσοστού 50 % λόγω των μέχρι 16 Σεπτεμβρίου 1982 τραυμάτων του.

4. Στις 5 Απριλίου 1983 ο Leussink υπέβαλε στην Επιτροπή αίτηση αποζημιώσεως διατυπωμένη σε μεγάλο βαθμό όπως και η αγωγή του στην υπόθεση 136/84.

5. Την ίδια ημέρα η Maria Brummelhuis, ενεργώντας για λογαριασμό της και από κοινού με τον Leussink ως νόμιμοι αντιπρόσωποι των τότε ανηλίκων τεσσάρων θυγατέρων τους, Monica, Mirjam, Mechteld και Maud, υπέβαλε επίσης στην Επιτροπή αίτηση αποζημιώσεως για την ηθική βλάβη που υπέστη η ίδια και οι θυγατέρες της με τα ίδια αιτήματα όπως και η αγωγή στην υπόθεση 169/83. Οι δύο αιτήσεις της 5ης Απριλίου 1983 έχουν κατά μεγάλο μέρος την ίδια διατύπωση.

6. Αφού ζήτησε και έλαβε περαιτέρω διευκρινίσεις σχετικά με τον υπολογισμό του προαναφερθέντος ποσοστού αναπηρίας 50 %, ο Leussink δήλωσε στην Επιτροπή, στις 27 Μαΐου

1983 ότι δεν μπορεί να το δεχτεί και επιθυμεί να προσφύγει στην ιατρική επιτροπή σύμφωνα με τα άρθρα 21 και 23 της ρύθμισης.

7. Εν τω μεταξύ ο ιατροδικαστής που είχε διοριστεί στο πλαίσιο παράλληλης διαδικασίας (ιδιωτική ασφάλιση) δέχτηκε, βάσει ενός συμβατικού πίνακα, αναπηρία ποσοστού 65 %.

8. Στις 2 Αυγούστου 1983 η Brummelhuis και τα τέσσερα τέκνα Leussink, εκπροσωπούμενοι από την πρώτη και από τον Leussink, άσκησαν κατ' εφαρμογή του άρθρου 178 της Συνθήκης ΕΟΚ αγωγή που πρωτοκολλήθηκε στο Δικαστήριο υπ' αριθ. 169/83. Με επιστολή της 11ης Απριλίου 1986 η Monica Leussink η οποία εν τω μεταξύ ενηλικιώθηκε κατά το βελγικό δίκαιο δήλωσε ότι επιθυμεί να συνεχίσει ιδίω ονόματι την κινηθείσα κατά της Επιτροπής διαδικασία.

9. Κατ' εφαρμογή του άρθρου 90, παράγραφος 2, του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως των υπαλλήλων ο Leussink υπέβαλε, στις 3 Νοεμβρίου 1983 ένσταση στο γενικό γραμματέα της Επιτροπής δεδομένου ότι δεν έλαβε απάντηση στην από 5 Απριλίου 1983 αίτησή του.

10. Στις 25 Απριλίου 1984 η Επιτροπή πληροφόρησε τον Leussink ότι ο ιατρός που είχε διορίσει το όργανο δέχτηκε ποσοστό μόνιμης αναπηρίας 65 % για τα μέχρι 8 Μαρτίου 1984 τραύματά του.

11. Στις 14 Μαΐου 1984 ο Leussink ζήτησε να του κοινοποιηθεί ο υπολογισμός του εν λόγω ποσοστού αναπηρίας 65 % με ένδειξη του ποσοστού που του αναγνωρίστηκε ενδεχομένως βάσει του άρθρου 14 της ρύθμισης.

12. Στις 23 Μαΐου 1984 και δεδομένου ότι δεν έλαβε απάντηση στην ένσταση που είχε υποβάλει δυνάμει του άρθρου 90, παράγραφος 2, του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως, ο Leussink κατέθεσε την αγωγή που πρωτοκολλήθηκε στη γραμματεία του Δικαστηρίου υπ' αριθ. 136/84.

13. Με έγγραφο της 25ης Ιουνίου 1984 η Επιτροπή απάντησε ότι το ποσοστό 65 % καλύπτει την αποκατάσταση της ζημίας όπως προβλέπεται στα άρθρα 12 και 14 της ρύθμισης.

14. Εν τω μεταξύ, πριν από ορισμένο χρονικό διάστημα ο Leussink είχε αρχίσει να ασκεί και πάλι κανονικά τα καθήκοντά του.

15. Με έγγραφο της 20ής Νοεμβρίου 1985 η Επιτροπή πληροφόρησε τον Leussink ότι η ιατρική επιτροπή στην οποία είχε προσφύγει κατέληξε συγκεκριμένα στο πόρισμα ότι οι συνέπειες του ατυχήματος δεν μεταβλήθηκαν από καμιά προηγούμενη κατάστασή του, ότι η επούλωση επήλθε στις 4 Οκτωβρίου 1985 και ότι η μόνιμη αναπηρία πρέπει να καθοριστεί σε ποσοστό 75 % από το οποίο το 10 % αναγνωρίζεται λόγω ψυχολογικής και ηθικής βλάβης.

16. Με έγγραφο της 30ής Δεκεμβρίου 1985 ο Leussink δήλωσε στην Επιτροπή ότι συμφωνεί για το ποσοστό αναπηρίας 75 %.

17. Η Επιτροπή κατέβαλε στον Leussink το ποσό των 6 286 836 βελγικών φράγκων ως αποζημίωση για την προτεινόμενη αναπηρία που αντιστοιχεί σε ποσοστό αναπηρίας 65 % και στις 5 Δεκεμβρίου 1985 το επιπλέον ποσό των 967 206 βελγικών φράγκων οπότε το συνολικό ποσό της αποζημίωσης αντιστοιχεί σε ποσοστό αναπηρίας 75 %.

18. Οι ενάγοντες περιγράφουν κατά τον ακόλουθο τρόπο τις συνέπειες του ατυχήματος για τις οποίες ζητούν αποζημίωση.

Ο *Leussink* υπογραμμίζει ότι, στο επαγγελματικό επίπεδο, όχι μόνο εγκατέλειψε κάθε ελπίδα προαγωγής αλλά ζει με το μόνιμο φόβο ότι δεν ανταποκρίνεται ή δεν θα ανταποκρίνεται πάντα στο μέλλον πλήρως στα καθήκοντά του και ότι μπορεί να απολυθεί ανά πάσα στιγμή.

Στο ιδιωτικό επίπεδο οι σχέσεις του με τη γυναίκα του και τα τέκνα του διαταράχθηκαν οριστικά. Η συναισθηματική του ζωή δεν είναι πλέον η ίδια όπως και πριν από το ατύχημα.

Την 1η Νοεμβρίου 1981 εγκατέλειψε την οικία του για να κατοικήσει μόνος.

Δεν μπορεί πλέον να παίζει τέννις και να κάνει σκι ούτε να κολυμβά. Ένα πλούσιο γεύμα και ένα καλό κρασί δεν σημαίνουν πλέον τίποτα γι' αυτόν, διέκοψε δε τις σχέσεις με τους παλιούς γνωστούς του.

Η *Brummelhuis*, ως σύζυγος, βρέθηκε ξαφνικά, μετά από 16 χρόνια ευτυχισμένου έγγαμου βίου, απέναντι σε έναν άλλο άνδρα δεδομένου ότι ο σύζυγός της δεν αναγνωρίζει πλέον τον εαυτό του, αντιδρά αρνητικά σε όλα τα θέματα και συχνά γίνεται βίαιος και επιθετικός.

Η *Monica Leussink* που ήταν 14 ετών κατά το χρόνο του ατυχήματος βρέθηκε ξαφνικά, λόγω του ότι η μητέρα της απουσίαζε επανειλημμένα προκειμένου να βρίσκεται πλησίον του πατρός της στο εξωτερικό, υπεύθυνη του σπιτιού και των αδελφών της, ηλικίας 12, 10 και 7 ετών αντιστοίχως και έχασε το έτος στο σχολείο. Χρειάστηκε δε να ακολουθήσει θεραπευτική αγωγή με ψυχολόγο επί ένα έτος.

Η *Mirjam* που αρχικά έδειξε σθένος διότι δεν έκλαιγε ποτέ και ήταν περήφανη γι' αυτό, υπέστη τελικά βαρύτατο χτύπημα.

Οι ιατρικές εξετάσεις και η αλλαγή σχολείου δεν ωφέλησαν. Από τον Ιανουάριο 1983 ζει με άλλη οικογένεια και πάσχει από νευρική ανορεξία. Κατά την άποψη ψυχιάτρου των Βρυξελλών η ασθένειά της οφείλεται στη διατάραξη των σχέσεων με τον πατέρα της.

Η *Mechteld* έπασχε επί πολλούς μήνες από υπεραερισμό.

Η νεώτερη θυγατέρα *Maud* έχει προβλήματα με το σχολείο.

19. Το Δικαστήριο αποφάσισε να αναθέσει την υπόθεση 169/83 στο δεύτερο τμήμα.

20. Με Διάταξη της 15ης Μαΐου 1985 το Δικαστήριο (δεύτερο τμήμα) αποφάσισε, κατ' εφαρμογή του άρθρου 43 του κανονισμού διαδικασίας, τη συνεκδίκαση των δύο υποθέσεων προς διευκόλυνση της προφορικής διαδικασίας και προς έκδοση κοινής αποφάσεως.

21. Κατόπιν εκθέσεως του εισηγητή δικαστή και μετά από ακρόαση του γενικού εισαγγελέα το Δικαστήριο (δεύτερο τμήμα) αποφάσισε να προχωρήσει στην προφορική διαδικασία και κάλεσε την Επιτροπή να απαντήσει, μεταξύ άλλων, στις ερωτήσεις που παρατίθενται κατωτέρω στο σημείο IV.

II — Αιτήματα των διαδίκων

1. Με την προσφυγή στην *υπόθεση 136/84*, ο *ενάγων* Gerhardus Leussink ζητεί από το Δικαστήριο:

— να κρίνει την αγωγή παραδεκτή και βάσιμη·

— να υποχρεώσει την καθής να του καταβάλει ως αποζημίωση για την ηθική βλάβη που υπέστη και που θα εξακολουθεί να υφίσταται το ποσό των 5 000 000 βελγικών φράγκων εντόκως προς 12 % ετησίως από 5 Απριλίου 1983 μέχρις εξοφλήσεως·

— να ακυρώσει τις σιωπηρές αποφάσεις με τις οποίες απορρίφθηκαν οι από 5 Απριλίου αιτήσεις και η από 3 Νοεμβρίου 1983 διοικητική ένσταση του προσφεύγοντος·

— να καταδικάσει την καθής στα δικαστικά έξοδα.

Με το απαντητικό υπόμνημα ο ενάγων ζητεί από το Δικαστήριο:

— να κάνει δεκτό το αίτημά του·

— να λάβει υπόψη ότι επιφυλάσσεται του δικαιώματος να τροποποιήσει το αίτημά του αναλόγως του οριστικού ποσοστού αναπηρίας που θα δεχτεί η ιατρική επιτροπή κατά τη διαδικασία του άρθρου 73 του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως.

2. Η *Επιτροπή* ζητεί από το Δικαστήριο:

— να κρίνει την αγωγή απαράδεκτη και επικουρικώς αβάσιμη,

— να απορρίψει την αγωγή κατόπιν ενδεχομένης συνεκδικάσεως με την απόφαση 169/83,

— να καταδικάσει τον ενάγοντα στα δικαστικά έξοδα.

3. Με την αγωγή τους στην *υπόθεση 169/83*, οι *ενάγοντες* Brummelhuis και τα τέκνα, Monica, Mirjam, Mechteld και Maud Leussink ζητούν από το Δικαστήριο:

— να κρίνει την αγωγή παραδεκτή και βάσιμη·

— να καταδικάσει την εναγομένη να καταβάλει στους ενάγοντες, ως αποζημίωση για την ηθική βλάβη που υπέστησαν και θα εξακολουθούν να υφίστανται, στη μεν Brummelhuis, το ποσό των 3 εκατομμυρίων βελγικών φράγκων και σε καθένα από τα τέκνα το ποσό του ενός εκατομμυρίου βελγικών φράγκων, εντόκως προς 12 % ετησίως από 5 Απριλίου 1983 μέχρις εξοφλήσεως·

— να ακυρώσει τη σιωπηρή απόφαση με την οποία απορρίφθηκε η από 5 Απριλίου 1983 αίτηση των εναγόντων·

— να καταδικάσει την εναγομένη στα δικαστικά έξοδα.

Με το απαντητικό υπόμνημα οι ενάγοντες ζητούν από το Δικαστήριο:

κυρίως,

— να κρίνει την αγωγή βάσιμη·

επικουρικώς,

— αν το Δικαστήριο κρίνει ότι δεν αποδεικνύεται επαρκώς ότι οι σχέσεις μεταξύ των εναγουσών και του συζύγου και πατέρα τους διαταράχθηκαν και/ή ότι ο σύνδεσμος αιτιότητας μεταξύ του ατυχήματος και των διαταράξεων αυτών δεν προκύπτει ή προκύπτει ανεπαρκώς από τα προσκομισθέντα μέχρι στιγμής έγγραφα,

— να ορίσει έναν ή περισσότερους πραγματογνώμονες προκειμένου να εξετάσουν τους ενάγοντες λαμβάνοντας υπόψη τα πραγματικά περιστατικά της υπό κρίση υπόθεσης, να συντάξουν έκθεση με το πόρισμα της εξέτασης, αιτιολογημένη και εμπεριστατωμένη που θα καταθέσουν εντός της προθεσμίας που θα τάξει το Δικαστήριο·

— εν πάση περιπτώσει να λάβει υπόψη ότι οι ενάγουσες επιφυλάσσονται του δικαιώματος να τροποποιήσουν τα ποσά που ζητούν αναλόγως του οριστικού βαθμού αναπηρίας που θα δεχτεί η ιατρική επιτροπή για το σύζυγο και πατέρα τους κατά τη διαδικασία του άρθρου 73 του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως.

4. Η *Επιτροπή* ζητεί από το Δικαστήριο:

— να απορρίψει την αγωγή ως αβάσιμη·

— να καταδικάσει τις ενάγουσες στα δικαστικά έξοδα.

III — Ισχυρισμοί και επιχειρήματα των διαδίκων

Επί της σχέσεως μεταξύ της καλύψεως των κινδύνων ατυχήματος κατά την έννοια του άρθρου 73 του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως και του αιτήματος περί συμπληρωματικής αποζημίωσης και επί του παραδεκτού της προσφυγής στην υπόθεση 136/84

1. Η *Επιτροπή* φρονεί ότι τα ποσά που δικαιούται ο ενάγων κατ' εφαρμογή του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως αποζημιώνουν κατ' αποκοπή τις διάφορες ζημίες και ότι το πνεύμα της κανονιστικής ρύθμισης καθώς και αυτή καθεαυτή η ρύθμιση αποκλείουν κάθε αξίωση κατά το κοινό δίκαιο.

Δεδομένου ότι η αποζημίωση που προβλέπει ο κανονισμός υπηρεσιακής καταστάσεως συνιστά υποχρέωση, το θύμα του ατυχήματος δεν μπορεί να επιλέξει μεταξύ της αποζημιώσεως κατά τον κανονισμό και της αποζημιώσεως κατά το κοινό δίκαιο και δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να λάβει τα πλεονεκτήματα και των δύο συστημάτων.

Η άποψη της Επιτροπής συνάδει προς την αρχή της «συντάξεως κατ' αποκοπή» του γαλλικού διοικητικού δικαίου, όπως εφαρμόζεται στη Γαλλία από το Συμβούλιο της Επικρατείας.

Η Επιτροπή παρατηρεί ότι ο Leussink δεν απώλεσε μισθούς, οτι του αποδόθηκαν όλα τα άμεσα έξοδα και του καταβλήθηκε ποσό 6 286 836 φράγκων ως αποζημίωση για την προταθείσα αναπηρία πριν μάλιστα εκδοθεί η οριστική απόφαση. Το ποσό αυτό κατεβλήθη δυνάμει της ρύθμισης η οποία θεσπίστηκε σύμφωνα με το άρθρο 73 του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως και η οποία αποβλέπει στην κατ' αποκοπή αποζημίωση και της ηθικής και της κοινωνικοοικογενειακής βλάβης στην οποία στηρίζονται η προσφυγή και η αγωγή. Σχετικώς η Επιτροπή παραπέμπει συγκεκριμένα στο άρθρο 14 της ρύθμισης, σύμφωνα με το οποίο καταβάλλεται στον υπάλληλο αποζημίωση για κάθε μόνιμο τραύμα ή παραμόρφωση το οποίο δεν επηρεάζει μεν την ικανότητά του προς εργασία, θίγει όμως την αρτιμέλεια και βλάπτει πράγματι τις κοινωνικές του σχέσεις. Η Επιτροπή παραπέμπει περαιτέρω στην απόφαση της 2ας Οκτωβρίου 1979 (Β. κατά Επιτροπής, 152/77, Rec. σ. 2819), με την οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 73 έχει εφαρμογή και στην περίπτωση ψυχικών τραυμάτων που επηρεάζουν μόνο τη συναισθηματική σφαίρα.

Όσον αφορά την αγωγή του Leussink στην υπόθεση 136/84 η Επιτροπή συνάγει από τα προεκτεθέντα ότι και η βάση και η έκταση της ζητούμενης με την αγωγή αυτή αποζημίωσης ειναι ίδιες με τη βάση και την έκταση της αποζημίωσης που ζητείται στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας την οποία προβλέπει η ρύθμιση. Δεδομένου ότι η διαδικασία αυτή δεν είχε περατωθεί κατά το χρόνο της ασκήσεως της προσφυγής, η τελευταία είναι απορριπτέα ως απαράδεκτη.

Όσον αφορά τα αιτήματα που προβάλλουν η σύζυγος και τα τέκνα στην υπόθεση 169/83, η Επιτροπή συνάγει ότι οι ενάγοντες δεν δικαιούνται να απαιτήσουν συμπληρωματική αποζημίωση.

2. Οι *ενάγοντες* υποστηρίζουν ότι το άρθρο 73 του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως καθώς και η ρύθμιση δεν αναφέρονται στην αποζημίωση για όλες τις συνέπειες του ατυχήματος που πλήττει κάποιον υπάλληλο αλλά μόνο για τις οικονομικές συνέπειές του. Σχετικώς ο Leussink παραπέμπει συγκεκριμένα στο άρθρο 10 της ρύθμισης που προβλέπει την απόδοση των εξόδων, δηλαδή των ποσών που καταβλήθηκαν για τη θεραπευτική αγωγή και περίθαλψη ενόψει της αποκατάστασης της αρτιμέλειας και της ψυχικής ακεραιότητας του θύματος. Προσθέτει δε ότι το άρθρο 14 της ρύθμισης αφορά την αισθητική βλάβη η οποία διακρίνεται της ηθικής. Επομένως, βάσει των διατάξεων του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως και της ρύθμισης, αποζημίωση χορηγείται μόνο για την οικονομική ζημία και την αισθητική βλάβη. Επικαλούμενοι υπέρ των αιτημάτων τους το άρθρο 215 της Συνθήκης οι ενάγοντες δικαιούνται να λάβουν αποζημίωση για την ηθική βλάβη η οποία δεν καλύπτεται από τη ρύθμιση.

Επομένως το αντικείμενο της αγωγής του Leussink στην υπόθεση 136/84 διαφέρει του αντικειμένου της προσφυγής που θα μπορούσε ενδεχομένως να ασκήσει κατ' εφαρμογή του άρθρου 28 της ρύθμισης κατά της αποφάσεως με την οποία θα περατωθεί η διαδικασία που προβλέπει η εν λόγω ρύθμιση. Άρα, το γεγονός ότι η εν λόγω διαδικασία δεν είχε ακόμα περατωθεί δεν επηρεάζει το παραδεκτό της προσφυγής του Leussink.

Εξάλλου, η κάλυψη των κινδύνων ατυχήματος που προβλέπει το άρθρο 73 του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως και η ρύθμιση δεν επηρεάζουν το βάσιμο των αγωγών που αφορούν την ηθική βλάβη, η οποία δεν καλύπτεται.

Επί της ευθύνης της Επιτροπής

1. Οι *ενάγοντες* στηρίζονται στο άρθρο 215, δεύτερη παράγραφος, της Συνθήκης ΕΟΚ. Η ευθύνη της Επιτροπής εκτιμάται σύμφωνα με τις γενικές αρχές που είναι κοινές στα δίκαια

των κρατών μελών και όχι βάσει του εθνικού δικαίου του κράτους μέλους όπου επήλθε το ατύχημα.

Οι ενάγοντες υποστηρίζουν ότι, κατά την επιστήμη, οι συντάκτες της Συνθήκης, παραπέμποντας στις γενικές αρχές, θέλησαν να αφήσουν στο Δικαστήριο ευρύτατη ευχέρεια εκτιμήσεως, πράγμα που σημαίνει ότι, όπως παρατήρησε ο γενικός εισαγγελέας « τελικά οι συντάκτες της Συνθήκης (στο Δικαστήριο) ανέθεσαν το ζήτημα του καθορισμού του καθεστώτος της εξωδικαιοπρακτικής ευθύνης... » (απόφαση της 14ης Ιουλίου 1967, Kampffmeyer και λοιποί, συνεκδικασθείσες υποθέσεις 5, 7 και 13 ώς 24/66, Rec. σ. 339).

Εξάλλου στην επιστήμη επικρατεί η άποψη ότι η παραπομπή αυτή στις γενικές αρχές που είναι κοινές στα δίκαια των κρατών μελών αποκλείει το νομικό καθεστώς εξωδικαιοπρακτικής ευθύνης που στηρίζεται αποκλειστικά σε ένα εθνικό δίκαιο αλλ' επιτρέπει στο Δικαστήριο να επιλέγει τις αρχές τις οποίες θεωρεί πλέον κατάλληλες και προοδευτικές (βλ. προτάσεις του γενικού εισαγγελέα στις υποθέσεις 63 και 69/72, Werhahn και άλλοι, απόφαση της 13ης Νοεμβρίου 1973, Rec. σσ. 1254 και 1259). Οι πλέον προοδευτικές αρχές των κρατών μελών στο θέμα της ευθύνης εξ αδικήματος προβλέπουν αυτοδικαία ευθύνη του κυρίου του πράγματος που προκάλεσε τη ζημία. Αυτό ισχύει στο γαλλικό δίκαιο και η λύση είναι η ίδια στο βελγικό, το οποίο θέτει περαιτέρω την προϋπόθεση ότι το πράγμα παρουσιάζει ελάττωμα, δηλαδή μη φυσιολογική ιδιότητα ικανή να προξενήσει ζημία. Εν προκειμένω, το όχημα της Επιτροπής είχε τουλάχιστον ένα ελαστικό που ήταν ελαττωματικό δεδομένου ότι το πέλμα του αποκολλήθηκε.

Αν το Δικαστήριο κρίνει ότι, για το ζήτημα της ευθύνης της Επιτροπής, δεν μπορεί να γίνει δεκτή η θεωρία της κατά τεκμήριο ευθύνης του κυρίου του πράγματος η ευθύνη της Επιτροπής προκύπτει πάντως από την αμέλεια που επέδειξε η ίδια ή οι υπάλληλοί της.

Η Επιτροπή επέδειξε αμέλεια κατά την επιλογή του τύπου ελαστικών που έφερε το όχημα, διότι η προαναφερθείσα έκθεση πραγματογνωμοσύνης του Ingenieurbüro für Ursachenermittlung bei Verkersunfällen διαπιστώνει ότι ο τύπος αυτός ελαστικών δεν ήταν εγκεκριμένος από τον κατασκευαστή του οχήματος και επομένως απαγορευόταν από τις γερμανικές υπηρεσίες τεχνικού ελέγχου των αυτοκινήτων. Η Επιτροπή και οι υπάλληλοί της επέδειξαν αμέλεια τοποθετώντας στο επίδικο όχημα ακατάλληλο τύπο ελαστικών κατά παράβαση των οδηγιών του κατασκευαστή, πράγμα που συνιστά παράνομη και υπαίτια πράξη ικανή να προκαλέσει ασυνήθιστη φθορά η οποία μπορεί να οδηγήσει σε ατύχημα.

Εξάλλου οι υπάλληλοι της Επιτροπής δεν επέδειξαν τη δέουσα επιμέλεια κατά τη συντήρηση και τον έλεγχο του επίδικου οχήματος, δεδομένου ότι η αποκόλληση του πέλματος πραγματοποιήθηκε, σύμφωνα με την έκθεση πραγματογνωμοσύνης, προοδευτικά σε ορισμένα σημεία, καίτοι η διαδικασία αυτή δεν υποπίπτει στην αντίληψη ενός οδηγού που δεν έχει τα απαιτούμενα τεχνικά προσόντα.

Εξάλλου η Επιτροπή επέδειξε αμέλεια καθότι επέλεξε ελαστικά χιονιού τη συγκεκριμένη εποχή για την ανάπτυξη μεγάλων ταχυτήτων επί στεγνού οδοστρώματος.

Τέλος, ο υπάλληλος της Επιτροπής επέδειξε αμέλεια διότι οδηγούσε με τόσο υψηλή ταχύτητα ενώ τα ελαστικά του δεν ήταν κατάλληλα για τις ατμοσφαιρικές συνθήκες ούτε σχεδιασμένα για την ανάπτυξη μεγάλων ταχυτήτων. Και η μεγάλη ταχύτητα μπορούσε να προκαλέσει την αποκόλληση του πέλματος του ελαστικού.

2. Η *Επιτροπή* υποστηρίζει ότι λόγω των μεγάλων διαφορών μεταξύ των δικαιικών συστημάτων των κρατών μελών στον εν λόγω τομέα δεν είναι δυνατό προς το παρόν να συναχθεί γενική αρχή, πράγματι κοινή σε όλα τα δίκαια. Στην περίπτωση αυτή αρμόζει να εφαρμοστεί η κατά παράδοση ισχύουσα αρχή της « lex loci delicti commissi ». Δεδομένου ότι το ατύχημα επήλθε στη Γερμανία η ευθύνη της Επιτροπής πρέπει να κριθεί κατά το γερμανικό δίκαιο.

Ο ισχύων κανόνας του γερμανικού νόμου περί οδικής κυκλοφορίας που προβλέπει αντικειμενική ευθύνη αποκλείει την επιδίκαση αποζημιώσεως για ηθική βλάβη. Αντιθέτως το γερμανικό κοινό δίκαιο που επιτρέπει την αποκατάσταση της ηθικής βλάβης δεν προβλέπει αντικειμενική ευθύνη αλλά απαιτεί την απόδειξη ότι συντρέχει αμέλεια, ο δε κύριος του πράγματος το οποίο προκάλεσε το ατύχημα δεν υπέχει ευθύνη αν πρόκειται για κεκρυμμένο ελάττωμα όπως εν προκειμένω.

Κατά την Επιτροπή, οι κανόνες αυτοί του γερμανικού δικαίου αποδεικνύουν ότι καθένα από τα εθνικά συστήματα πρέπει να λαμβάνεται ως σύνολο, πράγμα που σημαίνει ότι η λύση που γίνεται δεκτή όσον αφορά την εκτίμηση της υπάρξεως ή της αποδείξεως της ευθύνης δεν μπορεί να αποχωριστεί αυτής που γίνεται δεκτή για την αποτίμηση της ζημίας για την οποία χωρεί ενδεχομένως αποζημίωση ή για το σύνδεσμο αιτιότητας. Η αλληλεπίδραση αυτή απεικονίζεται ιδιαιτέρως στο γερμανικό σύστημα όπου προκύπτει αβίαστα από τη νομολογία. Η ευρεία περί ευθύνης αντίληψη στο Βέλγιο μετριάζεται στην πράξη από το ότι οι αποζημιώσεις λόγω ηθικής βλάβης που επιδικάζουν τα δικαστήρια αντιπροσωπεύουν μικρό μόνο μέρος του ποσού που ζητείται εν προκειμένω.

Η Επιτροπή συνάγει το συμπέρασμα ότι οι ενάγοντες που ζητούν αποζημίωση για καθαρώς ηθική βλάβη δεν μπορούν να επικαλεστούν αντικειμενική ευθύνη της Επιτροπής αλλά πρέπει να αποδείξουν ότι συντρέχει αμέλεια του εν λόγω οργάνου.

Το ζήτημα αυτό συνδέεται στενά εξάλλου με το θέμα της ευθύνης άνευ πταίσματος που έχει απασχολήσει το Δικαστήριο, από τη νομολογία του οποίου προκύπτει ότι η ευθύνη άνευ πταίσματος πρέπει να θεωρηθεί ως εξαίρεση και να αντιμετωπίζεται μόνο σε περιπτώσεις ασυνήθιστης, ειδικής και άμεσης ζημίας. Αν ληφθούν υπόψη τα ποσά που καταβλήθηκαν ήδη κατ' εφαρμογή του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι εν προκειμένω η ζημία είναι αυτού του είδους. Κατά συνέπεια η Επιτροπή αμφισβητεί την άποψη ότι το άρθρο 215, δεύτερη παράγραφος, της Συνθήκης καλύπτει και την « αντικειμενική ευθύνη » που προβλέπουν τα δίκαια ορισμένων κρατών μελών.

Η Επιτροπή αρνείται ότι επέδειξε αμέλεια. Παρατηρεί ότι το ατύχημα οφείλεται στην αποκόλληση του πέλματος ενός ελαστικού που προκλήθηκε από άγνωστη αιτία.

Η έκθεση του Ingenieurbüro für Ursachenermittlung bei Verkehrsunfällen αναφέρει ότι η διαπιστωθείσα φθορά του ελαστικού οφείλεται γενικώς στις πολύ υψηλές πιέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των ραβδώσεων, απαριθμεί όμως έξι πιθανές αιτίες των πολύ υψηλών αυτών πιέσεων.

Η Επιτροπή αμφισβητεί ότι επέδειξε αμέλεια κατά την επιλογή τύπου ελαστικών που θεωρούνται ακατάλληλα από τον κατασκευαστή. Στο σημείο αυτό από την έκθεση πραγματογνωμοσύνης προκύπτει αποκλειστικά ότι ο επίδικος συνδυασμός ελαστικού-τροχού:

— δεν έχει εγκριθεί ρητά από τον κατασκευαστή του αυτοκινήτου·

— δεν έχει πάντως ρητά αποδοκιμαστεί από τον κατασκευαστή·

— αντιθέτως θεωρείται ενδεδειγμένος από τον κατασκευαστή των ελαστικών·

— ήταν μία μόνο από τις έξι πιθανές αιτίες του ατυχήματος.

Οι προσφεύγοντες-ενάγοντες δεν απέδειξαν εξάλλου αμέλεια κατά τη συντήρηση ή τους ελέγχους του αυτοκινήτου. Ούτε από την έκθεση πραγματογνωμοσύνης ούτε από άλλο έγγραφο της δικογραφίας προκύπτει ότι ένας επαγγελματίας οδηγός ή ένας μηχανικός συντηρήσεως θα μπορούσαν κατά κάποιο τρόπο να διαγνώσουν ή να διαπιστώσουν το ελάττωμα πριν εκδηλωθεί κατά το επίδικο ταξίδι. Αντιθέτως αν ληφθεί υπόψη ο μεγάλος αριθμός των πιθανών αιτιών μπορεί να θεωρηθεί ότι δεν αποδεικνύεται ότι το ελάττωμα μπορούσε να διαπιστωθεί πριν από το ατύχημα.

Η Επιτροπή αμφισβητεί ότι δεν ήταν ενδεδειγμένη η χρησιμοποίηση ελαστικού χιονιού κατά το χρόνο του ατυχήματος. Δεδομένου ότι τα οχήματα της Επιτροπής χρησιμοποιούνται για υπηρεσιακά ταξίδια σε όλη την Ευρώπη δεν είναι ούτε δυνατό ούτε ορθολογικό να αλλάσσονται τα ελαστικά αναλόγως του συγκεκριμένου τόπου προορισμού. Κατά γενικό κανόνα τα ελαστικά χιονιού αντικαθίστανται από κοινά ελαστικά στις 15 Απριλίου, όταν αποκλείεται πλέον σχεδόν τελείως ο κίνδυνος χιονιού.

Τέλος η Επιτροπή αμφισβητεί ότι φέρει ευθύνη λόγω της ταχύτητας η οποία, κατά τους ενάγοντες, μπορούσε να προκαλέσει την αποκόλληση του πέλματος του ελαστικού. Η Επιτροπή παρατηρεί ότι η ένδειξη « S » επί των ελαστικών σημαίνει ότι το όχημα μπορεί να κινείται με ταχύτητα 180 χλμ./ώρα, όριο το οποίο, μετά το ατύχημα, μειώθηκε στα 160 χλμ./ώρα για τα ελαστικά χιονιού. Στη συγκεκριμένη περίπτωση όμως ο υπάλληλος της Επιτροπής οδηγούσε το αυτοκίνητο με ταχύτητα 120 ώς 140 χλμ./ώρα.

Ως προς τη ζημία και το σύνδεσμο αιτιότητας

Κατά τους *προσφεύγοντες-ενάγοντες* η ηθική βλάβη που υπέστη ο Leussink προκύπτει ήδη από την ιατρική έκθεση της 8ης Μαρτίου 1984 του ιατρού της Επιτροπής όπου περιγράφεται η τωρινή κατάστασή του, καθώς και από το προτεινόμενο ποσοστό αναπηρίας.

Η στέρηση της χαράς της ζωής και η διατάραξη των συζυγικών, οικογενειακών και κοινωνικών σχέσεων προκαλεί στον ενάγοντα ψυχική και συναισθηματική απώλεια και ηθική βλάβη. Βάσει του άρθρου 215 της Συνθήκης είναι δυνατή η αποκατάσταση αυτών των απωλειών.

Το ατύχημα προκάλεσε εξάλλου τη φθορά των ομαλών οικογενειακών σχέσεων μεταξύ των συζύγων και μεταξύ του πατρός και των θυγατέρων του. Σχετικά με τις τελευταίες, οι προσφεύγοντες-ενάγοντες προσκόμισαν ιατρικές και σχολικές βεβαιώσεις.

Οι ενάγοντες παρατηρούν ότι οι ιατρικές εκθέσεις αποδεικνύουν την ύπαρξη συνδέσμου αιτιότητας μεταξύ του ατυχήματος της 7ης Απριλίου 1978 και της ζημίας που υπέστησαν. Αρνούνται ότι οι δυσχέρειες μεταξύ των συζύγων είναι δυνατό να οφείλονται σε άλλους λόγους και όχι στα σοβαρά και μόνιμα τραύματα, σωματικά και ψυχικά που προκάλεσε το ατύχημα.

Αν πάντως το Δικαστήριο κρίνει ότι δεν αποδεικνύεται επαρκώς η βλάβη της συζύγου και των τέκνων ή ο σύνδεσμος αιτιότητας, ενδείκνυται να διατάξει τη διεξαγωγή ιατρικής πραγματογνωμοσύνης προκειμένου να προσδιοριστεί η έκταση και η βαρύτητα της ζημίας ή να εξεταστεί λεπτομερέστερα η ύπαρξη συνδέσμου αιτιότητας.

Τα ποσά που ζητούνται συνιστούν βεβαίως εκτίμηση της εν λόγω βλάβης « ex aequo et bono ».

2. Όσον αφορά τη βλάβη, η *Επιτροπή* επαναλαμβάνει ότι η αποζημίωση την οποία προβλέπει ο κανονισμός υπηρεσιακής καταστάσεως και η οποία χορηγήθηκε στον Leussink καλύπτει, κατ' αποκοπή, και την ενδεχόμενη ηθική ή κοινωνικοοικογενειακή βλάβη.

Τα ποσοστά που χρησιμοποιήθηκαν για τον υπολογισμό των εν λόγω ζημιών λαμβάνουν ήδη υπόψη σε μεγάλο βαθμό τις υποκειμενικές διαταραχές ή άλλα στοιχεία που δεν μπορούν να εκτιμηθούν αντικειμενικά.

Οι ενάγοντες δεν απέδειξαν ότι υπάρχει ζημία που μπορεί να αποτιμηθεί αντικειμενικά και που δεν καλύπτεται ήδη από τις αποζημιώσεις που καταβλήθηκαν δυνάμει του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως και της ρύθμισης.

Εξάλλου η σχέση αιτιότητας είναι τουλάχιστον πολύ ασαφής. Συγκεκριμένα οι ιατρικές εκθέσεις αναφέρουν ότι ο Leussink παρουσίαζε ήδη πριν από το ατύχημα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και είναι δυνατό να είχε ήδη αντιμετωπίσει δυσχέρειες με τη σύζυγό του και τον προϊστάμενό του. Η Επιτροπή υπογραμμίζει και πάλι ότι η προϋπόθεση της σχέσεως αιτιότητας αποτελεί, στα νομικά συστήματα ορισμένων κρατών μελών, διορθωτικό στοιχείο, τουλάχιστον σιωπηρό, στο πλαίσιο ενός ισόρροπου συστήματος ευθύνης.

IV — Ερωτήσεις που υπέβαλε το Δικαστήριο

Το Δικαστήριο κάλεσε την Επιτροπή να απαντήσει γραπτώς στις ακόλουθες ερωτήσεις:

« — Οι αποζημιώσεις που προβλέπουν τα άρθρα 12 και 14 της ρύθμισης αποτελούν, κατά την άποψη της Επιτροπής, παροχές που αλληλοαποκλείονται (μεταξύ των οποίων πρέπει να γίνει επιλογή) ή που μπορούν να συντρέχουν (μπορούν να χορηγηθούν συγχρόνως);

— Η διαδικασία αποζημιώσεως στηρίζεται εν προκειμένω στο άρθρο 12, στο άρθρο 14 ή και στα δύο; »

Με έγγραφο της 21ης Απριλίου 1986 η Επιτροπή απήντησε ότι οι αποζημιώσεις που προβλέπουν τα άρθρα 12 και 14 της ρύθμισης πρέπει να θεωρηθούν ως σωρευτικές παροχές που μπορούν να χορηγηθούν συγχρόνως. Πράγματι οι παροχές αυτές αφορούν δύο διαφορετικές περιπτώσεις. Το άρθρο 12 αναφέρεται (σιωπηρά) στην αναπηρία που επηρεάζει την ικανότητα του υπαλλήλου προς εργασία, ενώ το άρθρο 14 αφορά « κάθε μόνιμο τραύμα ή παραμόρφωση που δεν επηρεάζει μεν την ικανότητά του προς εργασία, θίγει όμως τη σωματική ακεραιότητα του προσώπου και συνιστά πραγματική ζημία για τις κοινωνικές του σχέσεις ». Στην περίπτωση που ο υπάλληλος προσβάλλεται από αναπηρία η οποία επηρεάζει μόνο σε μικρό βαθμό την ικανότητά του προς εργασία, μπορεί να ζητήσει την εφαρμογή του άρθρου 12 όπως και του άρθρου 14.

Εξάλλου η διαδικασία αποζημιώσεως στηρίζεται και στο άρθρο 12 και στο άρθρο 14 της ρύθμισης.

V — Προφορική διαδικασία

Κατά τη συνεδρίαση της 29ης Μαΐου 1986 οι ενάγοντες Gerhardus Leussink, Brummelhuis και τα τέκνα Monica, Mirjam, Mechteld και Maud Leussink, εκπροσωπούμενοι από τον Humblet, και η Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τον P. Vercruyse, ανέπτυξαν προφορικώς τις παρατηρήσεις τους.

O. Due
εισηγητής δικαστής